

1 og 3, ender noe uforløst med en svært forsiktig drøfting av forholdet mellom tre broderfolk i sluttkapitlet.

Tidens egne aktører la ofte vekten på at Norge nå omsider hadde gjenfunnet sin særlige plass blant nasjo-

nene. Hvor idylliserende denne tanken enn kan fortone seg i dag, synes dette som en bedre slutt på epokens drama.

Odd Arvid Storsveen
Historisk institutt, Oslo

Annerledeslandet som ikke ble annerledes

Torstein Hjellum: *Kinesisk politikk. Fra opiumskrig til Deng Xiaoping*, Universitetsforlaget 1995

Det finnes mange måter å nærme seg kinesisk politikk på. De mest opplagte er den statsvitenskapelige, den kulturelle og den historiske. I denne anmeldelsen skal jeg betrakte den foreliggende boka fra alle tre synsvinkler, skjønt mest fra den historiske, og konkludere med at forfatteren i hovedsak anvender en fjerde synsvinkel som jeg ikke (lenger) kan identifisere meg med: den revolusjonsstrategiske. Bokas hovedtema er det tragiske nederlaget for maoismens forsøk på å skape «et annerledes samfunn enn de historien hittil har kjent» (side 182).

En statsvitenskapelig tilnærming vil gjerne ta for seg universelle fenomener som institusjonsbygging, representasjon, demokrati, nasjonalisme eller revolusjon og undersøke hva slags uttrykk de har fått i den staten som legges under lupen. Funnene vil så bli diskutert på bakgrunn av statsvitenskapelige teorier. En kulturell

analyse vil ta utgangspunkt i antagelsen om at Kina er annerledes, at det kinesiske folket har sin egen politiske kultur. Denne må da beskrives slik at vi ser hvordan den skiller seg fra andre politiske kulturer. For historikeren vil hovedvekten ligge på en kronologisk fremstilling av Kinas politiske utvikling, med diskusjon av motiver for menneskelige handlinger og årsaker til endring og kontinuitet.

I Torstein Hjellums bok finnes innslag av alle de tre tilnæringsmåtene, i grunnen mest av den historiske. Det er derfor naturlig å anmelde boka i *HIFO-nytt*. La meg likevel først se på innslagene av statsvitenskap. De er små. Fra en historikers synspunkt er boka velsignet fri fra statsvitenskapelig teoretisk sjargong. Hjellum gjør bare spredte forsøk på å sammenligne den politiske utviklingen i Kina med idealtyper eller med systemer i andre land. Det finnes en kort diskusjon av Max Weber (side 51–52), men ellers holder Hjellum seg stort sett unna teori og komparasjon. Asia utenfor fastlands-Kina er så å si ikke tilstede i

boka. Hjelllum kan ikke unngå å komme inn på Kinas manglende demokrati, men gjør ikke noe alvorlig forsøk på å forklare hvorfor det mangler. Boka har et interessant avsnitt om «maktens organisering» der Hjelllum legger vekt på «arbeidsenheterne» (work units, da'wei) og deres betydning for masseorganisering, og på kommunistpartiets bruk av kampanjer som politisk virkemiddel. Analysen av dette er tankevekkende og kunne gitt grunnlag for komparative betraktninger, men de kommer ikke. Kort sagt: Hvis vi går ut fra at statsvitenskap krever teoretisk refleksjon og/eller komparasjon, så er dette ikke statsvitenskap.

Hva så med Hjelllums kulturanalyse? Er det sterke innslag av antropologiske eller sinologiske synsmåter? Nei, i grunnen er det lite av dette også. Forfatteren gjør aldri noe systematisk forsøk på å beskrive kinesisk politisk kultur, men fra tid til annen dukker kulturen opp som historisk forklaring. Det gjelder den konfusianske statstradisjonens vekt på moralsk autoritet og hierarki, og det gjelder fraværet av rettighetstenkning i kinesisk tradisjon, som Hjelllum mener kan forklare brutaliteten i politiske oppgjør (side 176). Men den kulturfaktor som Hjelllum oftest er inne på, er familiens og klannens gjennomtrengende rolle som utgangspunkt for oppbygging av personlige nettverk med gjensidige tjenester og forpliktelser (guanxi). I to skjemaeer for maktens organisering i Folkerepublikken (side 124) og for autoritetsstrukturen i det kinesiske keiserriket (side 28) har han tatt med familier/klanen som grunnlag for det

hele, og i førstnevnte tildeler han guanxi en rolle på lik linje med masseorganisasjoner og danwei. Personnettverkene betydning blir nevnt flere ganger men uten at det blir klart for leseren hvilken plass de har i analysen. Så, til leserens overraskelse, dukker kulturen opp som grunnlag for en helt overordnet tese på bokas siste sider. Her spør Hjelllum hvorfor såvel det maoisistiske som det borgerlig-liberale prosjektet blitt mislykket i Kina, slik at kineserne verken har fått demokrati eller et sosialistisk annerledesamfunn. Og svaret finner han i «tradisjonen fra alle døde slekter ...» (side 251) Den førkapitalistiske politiske kulturen har seiret. Den kinesiske sivilisasjonen har «overlevd maosismens prøvelse, og har i alle fall inntil videre slått den borgerlige liberalismen på retrett» (side 248). Kina ble altså ikke noe kommunistisk annerledesamfunn. Det forble dessuten forskjellig fra vestlige samfunn, og de kinesiske lederne greide ikke å befri landet sitt fra dets klasseundertrykkende tradisjoner. Hjelllum kaller dette et historisk paradoks. Det er det kanskje. I ethvert fall er det et vitenskapelig paradoks at boka til sist må ty til en kulturell hovedforklaring når den ellers legger så lite vekt på kultur.

Historie er det mye av i Hjelllums bok, slik undertitelen antyder. Kapitelinndelingens overordnede struktur er kronologisk. Boka begynner med en historisk innledning og deler Kinas lange 20. århundre i fem hovedavsnitt: 1) press fra Vesten og mislykte moderniseringsforsøk ca 1800–1911, 2) mislykt revolusjonsforsøk og oppløsning 1911–25, 3) nasjonalistisk re-

aksjon 1925–49, 4) maosismen 1927–78, 5) dengismen fra 1978. Som vi ser, er det en overlappning mellom avsnitt tre og fire. Det fører til rot i beskrivelsen av borgerkrigen mellom Guomindang og kommunistene. Len historiebok ville det vært bedre å kort presentere de to partene hver for seg, og så analysere striden dem imellom. Det er vanskelig å forstå Chiang Kai-sheks politikk fram til 1949 når man ikke har fått noen presentasjon av Kinas kommunistiske parti, Den lange marsjen og oppbyggingen av baseområdet i Yan'an. Litt synd er det også at Hjelllum forlater Guomindang i 1949 og unnlater å omtale Taiwans utvikling senere. Bokas tittel tyder jo ikke på at den skal handle utelukkende om fastlands-Kina, men om «kinesisk politikk» i det hele tatt.

Det er ikke bare den kronologiske grunnstrukturen som får Hjelllums bok til å ligne på dem vi historikere skriver. Hjelllum deler også vidt trang til å stille store årsaksspørsmål: Hvorfor fikk ikke Kina en industriell og politisk revolusjon drevet fram av revolusjonært innstille samfunnsklasser, et «kinesisk borgerskap» (side 29)? Hvorfor seiret kommunistene i 1949 (side 116)? Hva var aktørens motiver, hvilke metoder ble brukt i gjennomføringen, og hva ble de umiddelbare resultatene og de langsiktige konsekvensene av kulturrevolusjonen (side 148)? Dette er bare noen av de mange spennende spørsmålene som stilles, og som gir utgangspunkt for oppstilling av årsaker på flere nivåer. Men årsaksdrøftingen er gjennomgående for skjematisk (akkurat som hos mange historikere). Hjelllum legger

årsakene i atskille bokser og behandler dem hver for seg. Forbindelseslinjene mellom dem får han ikke riktig tak i. Det mangler for eksempel en formidling mellom ytre press og indre oppløsning i drøftingen av keiserdømmets fall 1911–12, og når han skal forklare at Sun Yat-sen mislyktes, blir han så oppatt av mangelen på et kinesisk borgerskap at han overser Suns mangel på en hær. Hjelllum skal likevel ha ros fordi han aldri nøyter seg med å fortelle en historie, men hele tida prøver seg på årsaksdrøfting.

Når drøftingene blir så skjematiske som de er, har det sammenheng med at Hjelllums tilnæringsmåte i bunn og grunn tilhører en fjerde sjanger, altså verken den statsvitenskapelige, den kulturelle eller den historiske. Hjelllums sjanger er den revolusjonsstrategiske. Såvel statsvitene som historikere er oppatt av å forklare hva som får revolusjoner til å oppstå og hva som bestemmer deres kurs, men Hjelllum går videre. Han er oppatt av hvordan revolusjonære prosjekter kan lykkes og hva som eventuelt får dem til å mislykkes. Hjelllum er ute etter «en teori om betingelser for revolusjonær endring» (side 16). Det er denne interessen som preger boka. Forfatteren utpeker en rekke «prosjekter» eller «forsøk» og diskuterer hvorfor de slo feil: mislykte moderniseringsforsøk under keiserdømmet, et mislykket borgerlig revolusjonsforsøk ved keiserdømmets fall, det store maoisistiske revolusjonsforsøket og dengismens reformforsøk. Hjelllums tankeverden er det kinesiske samfunn et slags sosialt laboratorium, der borger-

lige politikere og vitenskapelige sosia-
lister gjør forsøk og eksperimenter.
Forfatterens grunnleggende sympati
for Mao og hans revolusjonsforsøk er
lett å merke, både i de anstrengelsene
som gjøres for å balansere Maos for-
tjenester mot det jeg ville kalle hans
forbrytelser og i den bitende (og in-
teressante) kritikken som rettes mot
Kinas utvikling etter Maos død. Hjel-
lum legger ikke skjul på at 20 millio-
ner mennesker døde under Det store
spranget fremover 1958–59 (eller var
det 30?), og omtaler kulturrevolusjo-
nens eksesser, men han holder fast ved
at hovedforklaringen på kulturrevo-
lusjonen var Maos visjon om å fjerne
den konfusianske sivilisasjonens
«lamnende grep» og bygge «et nytt
samfunn». Maoistene greide å befri
seg fra sovjetledernes autoritet og sette
i gang «grenseoverskridende økono-
miske prosjekter», men oppgaven
med å utvikle en ny produksjonsmåte
ble «for stor». Tradisjonene fra døde
slektledd ble en marer som «selv ikke
Mao» klarte å gjøre det av med (side
181).

Det er vanskelig å la være med å
stille spørsmålet om den revolusjons-
strategiske synsvinkelen kan akseptere
res som vitenskapelig av norske uni-
versiteter og universitetsforlag. Jeg
tror svaret må være positivt. Det revo-
lusjonsstrategiske perspektivet kan
bidra til innsikter som er nyttige også
for andre enn revolusjonære partier.
Selv om Hjelsums sjanger ligger et sted
mellom et studiestirkeløpplagg fra et
sosialistisk studieforbund og en aka-
demisk lærebok har boka interesse
også fra et vitenskapelig synspunkt.

Når nå Universitetsforlaget har
valgt å utgi manuskriptet som bok
mellom akademiske penner, burde
forlaget imidlertid ha sørget for en
skikkelig faglig gjennomgåelse, ha re-
tet opp manus språklig og lest korrek-
tur. Boka inneholder alt for mange
trykktfeil, og på side 171 er en hel fot-
note forsvunnet. Setningsbygningen
er ofte klønete, og språket er fullt av
anglisismer (f.eks «assosiasjon» i ste-
det for forening, side 235), av passiv-
former og substantivering: «For stor
maktkonsentrasjon i hendene på før-
stesekretærene i partiet skyldtes en for
stor vektlagging av sentralisme og
enhet» (side 199), «Deres skikket
skulle avklares gjennom undersøkelse-
ser...» (side 205), «Spredning av makt
til lavere organer førte til knopp-
skyting i lokalt virksomhet» (side 209).
Passivformene fritar ofte forfatteren
fra jobben med å peke ut hvem det
faktisk var som gjorde dette og hint.

Det finnes også en rekke språklige
merkerdigheter som forlaget burde
ha luket bort. Bokas innledning kal-
les «forhistorie», men handler om
høyst historisk tid. Det som på norsk
heter «arbeidsutvalg» og som i Kinas
kommunistiske parti har hatt 5–7
medlemmer, kaller Hjelsum som regel
«Den stående komite» (engelsk:
«Standing Committee»), men noen
ganger heter arbeidsutvalget plutsel-
lig «Det faste utvalg» (side 154) eller
«Det stående utvalg» (side 189, 198,
225).

For en rekke viktige opplysninger
mangler det kildehenvisninger. Hva
bygger Hjelsum på når han sier at bare
mellom fire og ni tusen av de 101.000
som hadde påbegynt Den lange mar-

sjen «overlevde» (side 111)? Deler av
litteraturen (f.eks Aschehougs ver-
denshistorie) sier at ca 30.000 av
100.000 kom fram til Yan'an. Hva er
grunnlaget for påstanden om at røde-
gardistene først og fremst ble rekrut-
tert blant barn av folk som var blitt
stempelt som borgerlige avvikere (side
157), eller for å anslå at 2.500 sivile
ble drept i Beijing juni 1989 (side 219)?
Det ville også være fint å få vite hvor
tallene for befolkningsutvikling og for
veksten i kommunistpartiets med-
lemsstall er hentet fra (side 252, 254).

Boka inneholder også en god del
selvmoisigelser, unøyaktigheter og
feil. Hjelsum påstår at det bare finnes
to systemer for å skrive kinesisk med
«det romerske alfabetet» (side 7). Han
forveksler den fransk-kinesiske krigen
1883–85 med den japansk-kinesiske
krigen 1894–95 (side 9 og 47, men ikke
30 og 42), påstår at det kinesiske
keiserdømmet «den statsdannelsen
i historien som har vart lengst» (side
15) og at industrialismens gjennom-
brudd i den vestlige verden skjedde
«for noen hundre år siden» (side 229).
Han gjør Zhou Enlai 20 år eldre enn
han var (side 109), sier først at Kinas
kommunistiske parti kanoniserte Mao
og hans lære i 1945 (side 115), men
tidfester senere (side 138) kanonisere-
ringen til 1949, et år da det ikke var
noen partikongress. I denne boka blir
Kina medlem av FN allerede i 1969
(side 12), og forfatteren utnevner Hu
Yaobang til generalsekretær for kom-
munistpartiet i 1979, to år (formelt tre
år) før tida (side 204). På side 203 sies
det først at en ny militærkomite skulle
opprettes under Den nasjonale folke-
kongressen og etterpå kalles den «re-

geringens Militærkomite». På side 211
gjengis en tabell som gir grunnlag for
motsatt konklusjon av den forfatteren
trekker i teksten (uten at dette kom-
menteres). Tabellene som gjengis fra
spørreundersøkelser, er i det hele tatt
av tvilsom verdi. På side 237 står det
først at inntekt per capita økte med
68% i byene og med 124% på landet
mellom 1980 og 1990 og noen linjer
nedentfor at «forskjellene mellom by
og land er blitt større». Trolig er det
siste riktig og det første galt. Bokas
indeks er så utfullstendig at den må
betraktes som ubrukelig.

Torstein Hjelsum forfjerner ros for
å ha kastet seg over oppgaven med å
skrive en innføringsbok på norsk om
kinesisk politikk. Han bygger på en
omfattende lesning av engelskspråk-
lig litteratur, og flere viktige avsnitt i
boka er gode. Særlig likte jeg kapitlet
om dengismen. Her hengir Hjelsum
seg verken til overdreven beundring
for Kinas fenomenale økonomiske
vekst eller til avsky for regimets un-
dertykkelse av opposisjonelle. I ste-
det leverer han en solid kritikk på so-
sialistisk grunnlag av økende sosial
ulikhet, korrupsjon og nepotisme, og
hevder at Kina har fått en «nomen-
klaturkapitalistisk» herskerklasse. Vi
trenger bøker på norsk om viktige
emner i verdenspolitikken. Men sam-
let sett er denne boka ikke tilfredsstil-
lende. Hvis *Kinesisk politikk* skal kunne
anbefales som lærebok på universitets-
nivå, må den revideres meget grunn-
dlig.

Stein Tønnesson
Nordisk institutt for asiastudier,
København